Vlinders en libellen

Tekst: Karin Albers en Kars Veling

In 1996 heeft De Vlinderstichting, in opdracht van de gemeente Eindhoven een inrichtingsschets gemaakt voor een nieuw aan te leggen stadspark (Veling, 1996). Het ging om een smalle strook waarin onder andere een geluidswal lag.

Het park moest zowel voor de natuur als voor de bewoners van het voormalige dorp Acht een belangrijke functie gaan vervullen. In 1998 en 1999 heeft Ecologica, een adviesbureau, onderzocht welke natuurwaarden in het park aanwezig waren. Hierbij werd natuurlijk ook naar dagvlinders en libellen gekeken.

Inrichtingsschets Voor het maken van het globale inrichtingsplan is eerst gekeken welke natuurwaarden in het 'Ecopark Acht' te verwachten zijn. Hierbij is gelet op dagvlinders, sprinkhanen, libellen, amfibieën, kleine zoogdieren en vogels. Vervolgens zijn de eisen van deze soortgroepen in kaart gebracht en hieruit zijn randvoorwaarden voor inrichting en beheer opgesteld. De inrichting en het beheer van 'Ecopark Acht' is er op gericht een geschikt leefgebied voor al die diergroepen te verkrijgen. Het terrein is ongeveer 8 hectare groot en is gelegen aan de rand van Eindhoven, met een vrij directe verbinding met natuurgebieden in de omgeving. Dit betekent dat veel soorten binnen relatief korte tijd (drie jaar) zich in het parkje kunnen vestigen.

Ecopark Acht.
FOTO: KARS VELING

Gevarieerde dierenwereld Zo blijken er in een straal van 5 kilometer rond het park recent nog meer dan 30 soorten dagvlinders te zijn waargenomen. Dat is een heel groot aantal. Uiteraard kunnen niet al die soorten in het park goed leefgebied vinden. De echte kritische heidesoorten, zoals heideblauwtje (*Plebeius argus*), heidegentiaanblauwtje (*Maculinea alcon*) en kommavlinder (*Hesperia comma*) hoef je er niet te verwachten. Hiermee is in de inrichting dan ook geen rekening gehouden. Toch blijven nog ruim 25 soorten over als potentiële bewoner van het Ecopark Acht. Ook voor andere insecten zijn de omstandigheden in het park geschikt. Acht soorten sprinkhanen en meer dan tien soorten libellen komen in de omgeving voor en kunnen zich snel vestigen. Datzelfde

Summary
Bringing nature into urban areas can be achieved by development of parks to suit several wildlife species. Dutch Butterfly Conservation recently made a development plan for Ecopark Acht, situated on the outskirts of Eindhoven. The plan included varied vegetation of woodland and rough grassland, and ponds, thus creating suitable habitats for many butterflies and dragonflies. In the past two years many interesting species have been monitored. These included 21 species of butterfly and large numbers of the Gatekeeper and the common Blue. The park also proved ideal for Damselflies like the Azure Damselfly, Large Red Damselfly and Red-eyed Damselfly.

Oranje zandoogje.
FOTO: HANNIE JOZIASSE

in Ecopark Acht

geldt voor zes soorten amfibieën, dertien kleine zoogdieren en meer dan veertig broedvogels.

Randvoorwaarden Als de eisen van de verschillende diergroepen met elkaar worden vergeleken blijken er een aantal duidelijke overeenkomsten te bestaan. De eisen van de onderzochte diersoorten aan hun leefgebied zijn samen te vatten als:

- een grote variatie in begroeiingstypen, van bos, struweel, grasland en ruigte;
- geleidelijke overgangen van het ene begroeiingstype naar het andere;
- in de winter overstaande vegetatie;
- waterbiotoop met geleidelijke oevers, een goede bezonning en een goed ontwikkelde oever- en watervegetatie.

Naast de eisen van de dieren had ook de gemeente een aantal duidelijke wensen ten aanzien van de inrichting en het beheer. Zo moest het park een recreatieve functie hebben, moest rekening worden gehouden met allerlei nutsvoorzieningen, moesten bestaande bomen worden ingepast en (uiteraard) mocht het niet te veel kosten.

Van vlinderstruiken tot ruig gras Uiteindelijk is een grote variatie aan leefgebieden aangelegd. Dichtbij de huizen is het groen vrij netjes. Het gras wordt hier regelmatig gemaaid en er zijn zelfs vlinderstruiken aangeplant. Hoe verder je van de huizen af komt hoe meer de natuur haar gang kan gaan. Poelen, ruig gras, struikpartijen en zelfs bos komen hier voor. Uiteraard moet gekeken worden of die variatie ook daadwerkelijk veel planten en dieren oplevert. Het adviesbureau Ecologica werd gevraagd om de natuurwaarden van het park bij te gaan houden. In 1998 werd hiermee gestart (Alberts, 1999) en inmiddels is er van twee jaar informatie.

Dagvlinders Uit de inventarisaties van de eerste twee jaar is inderdaad gebleken dat de afwisseling aan biotooptypen een grote variatie aan dagvlinders oplevert. De pionierssituatie, met een explosie van bloeiende kruiden, is zoals verwacht zeer geschikt voor dagvlinders. Gedurende 12 wandelingen per jaar, aangevuld met nog wat losse waarnemingen tijdens andere inventarisaties, zijn in totaal 22 soorten gezien!

Oranje zandoogje langs de geluidswal In 1998 was het klein koolwitje de meest algemene soort. Het oranje zandoogje is verrassend tweede geworden en haalt in 1999 het klein koolwitje zelfs in. Het icarusblauwtje doet het dan echter nog beter en is nu de meest algemene soort. Deze kleurige vlinders zijn vooral te vinden op beschutte en wat ruigere graslandvegetaties die her en der in het park te vinden zijn. Goede beschutting wordt onder andere geboden door de geluidswal, waarbij het oranje zandoogje vrijwel alleen aan de oostkant te zien is. Bij een soort als het klein koolwitje, die ook regelmatig rond de geluidswal te vinden is, maakt het niet veel uit aan welke kant je kijkt. Deze waagt zich moedig in de wind.

Gehakkelde aurelia.
FOTO: KARS VELING

Zelfs de eikepage In 1999 is bij een bosje tussen de huizen een nieuwe soort ontdekt die in lage aantallen rondvliegt: de eikepage. In 1998 kan de soort ook al

Waargenomen vlinders		1998	1999
geelsprietdikkopje	Thymelicus sylvestris	5	8
zwartsprietdikkopje	Thymelicus lineola	4	29
groot dikkopje	Ochlodes venata	los*	-
oranje luzernevlinder	Colias croceus	los*	-
citroenvlinder	Gonepteryx rhamni	2	4
groot koolwitje	Pieris brassicae	5	6
klein koolwitje	Pieris rapae	79	86
klein geaderd witje	Pieris napi	19	54
eikepage	Neozephyrus quercus	-	3
kleine vuurvlinder	Lycaena phlaeas	13	22
icarusblauwtje	Polyommatus icarus	14	152
boomblauwtje	Celastrina argiolus	2	4
atalanta	Vanessa atalanta	4	30
distelvlinder	Vanessa cardui	3	7
kleine vos	Aglais urticae	9	9
dagpauwoog	Inachis io	16	10
gehakkelde aurelia	Polygonia c-album	2	7
landkaartje	Araschnia levana	1	5
bont zandoogje	Pararge aegeria	5	42
argusvlinder	Lasiommata megera	3	7
hooibeestje	Coenonympha pamphilus	3	1
oranje zandoogje	Pyronia tithonus	64	116

* los = niet in de monitoringroute, maar wel daarbuiten gezien

aanwezig zijn geweest, maar ze zijn moeilijk te ontdekken en de waarnemingskans bij een kleine populatie als deze is niet groot. Het is een bijzondere soort, die voorkomt bij oudere en structuurrijke eikenbosjes.
Het beste gedeelte voor dagvlinders wordt echter gevormd door een smalle strook grasland langs de geluidswal met veel kruipende boterbloem, kamille en jacobskruiskruid. Hier zijn de kleine vuurvlinder en het zwartsprietdikkopje het meest gezien. Het geelsprietdikkopje is zelfs alleen hier te vinden. Doordat de vegetatie zich goed heeft ontwikkeld en er gefaseerd is gemaaid, zijn de aantallen van de meeste soorten dit jaar duidelijk groter dan in het voorgaande jaar.

Bont zandoogje bij de struiken Om het bont zandoogje, gehakkelde aurelia en landkaartje tegen te komen moet meer de schaduw worden opgezocht. Zij vliegen op meerdere plaatsen rond de bosjes en houtsingels. Vooral het bont zandoogje heeft het tweede jaar geprofiteerd van de toegenomen beschutting die door de nieuwe struwelen is ontstaan.
Een zeer opvallende bezoeker is de oranje luzernevlinder, het felle oranje vormt een mooi contrast boven het blauwe en rode palet van ingezaaide kruiden. Andere fleurige

Ecopark Acht in 1996 (boven) en 1999 (onder).
FOTO'S: KARS VELING

Nieuw en meteen talrijk in 1999: de watersnuffel.
FOTO: KARS VELING

trekvlinders, die niet zo kieskeurig zijn wat betreft hun biotoop, zijn de kleine vos, dagpauwoog, atalanta en distelvlinder. Voor hen bieden vooral de aangeplante vlinderstruiken tussen de huizen en in de vlindertuin een welkome nectarbron.

Libellen Nadat in het najaar van 1997 de poelen in het park zijn gegraven, blijft het beeld in 1998 nog troebel en kaal. Een klein bestaand watertje raakt al snel bedekt met een dikke laag kroos. Toch is er vanaf het begin voldoende te zien, want libellen komen bijna overal voor. Vooral nadat ze net zijn uitgeslopen en op krachten zijn gekomen gaan ze zwerven.
In 1999 bleek de grote poel mooi helder te zijn geworden en de oever raakte snel begroeid. Hierdoor liggen de waargenomen aantallen in 1999 duidelijk hoger en hebben diverse nieuwe populaties zich kunnen vestigen.

Waargenomen libellen		1998	1999
azuurwaterjuffer	Coenagrion puella	195	623
blauwe glazenmaker	Aeshna cyanea	2	2
bloedrode heidelibel	Sympetrum sanguineum	-	3
bruinrode heidelibel	Sympetrum striolatum	9	5
gewone oeverlibel	Orthetrum cancellatum	4	15
gewone pantserjuffer	Lestes sponsa	3	54
grote keizerlibel	Anax imperator	-	7
grote roodoogjuffer	Erythroma najas	1	83
houtpantserjuffer	Lestes viridis	8	24
kleine roodoogjuffer	Erythromma viridulum	-	105
lantaarntje	Ischnura elegans	34	123
platbuik	Libellula depressa	1	22
steenrode heidelibel	Sympetrum vulgatum	-	1
viervlek	Libellula quadrimaculata	-	5
vuurjuffer	Pyrrhosoma nymphula	42	101
watersnuffel	Enallagma cyathigerum	-	177
zwarte heidelibel	Sympetrum danae	1	1

Het voorjaar is voor juffertjes Langs het bestaande watertje is het in het voorjaar druk met juffertjes die op zoek zijn naar een partner en geschikte plaatsen voor het afzetten van de eieren. Vooral de azuurwaterjuffer, het lantaarntje en de vuurjuffer zijn actief. Al snel echter worden deze soorten verdreven door het kroos en wordt het stil. Alleen aan het eind van de zomer is dan af en toe nog de houtpantserjuffer te vinden op eik en ratelpopulier langs de oever. De houtpantserjuffer is een aparte soort, die zijn eitjes op bomen of struiken afzet die boven het water hangen. Na uitkomst laten de larven zich in het water vallen, waar ze zich verder ontwikkelen.

Heidelibellen op het fietspad Het eerste jaar doen sommige soorten, bij de nog troebele en kale poelen, toch een poging om een partner te vinden, zoals het lantaarntje en de gewone pantserjuffer. Veel zijn het er nog niet. De grote soorten libellen uit het lijstje komen de poelen steeds kort bezoeken. Daarnaast heeft de bruinrode heidelibel de eigenaardige voorkeur voor de rode geasfalteerde fietspaden! Hier jagen ze soms met 10 bij elkaar op prooien. Lekker warm asfalt trekt insecten aan? Wie kan het zeggen?

Nieuwkomers In 1999 vormen de eerste pollen mannagras en veenwortel, langs de helder geworden poel, uitstekende libellenstekjes. Terwijl het beeld langs het bestaande water niet echt verandert, zorgt deze poel voor een sterke stijging in de aantallen en voor meer soorten. Leuke nieuwkomers zijn de roodoogjuffers, die vooral op de drijvende bladeren zitten, soms in grote aantallen. Gewone oeverlibel, platbuik en viervlek schieten met grote snelheden de poel rond en zijn regelmatig te zien. Later in het jaar fleuren de heidelibellen het geheel verder op met hun rode kleur. De grote keizerlibel is de meest indrukwekkende van het stel. Groot en blauwgroen van kleur, vliegt hij eindeloos rondjes langs de oever, soms fel vechtend met rivalen.

Platbuik.
FOTO: KARS VELING

Bruinrode heidelibel: voorkeur voor fietspaden.
FOTO'S: KARIN ALBERS

Pioniersituatie De eerste twee jaar was het een genot om de vlinders en libellen in Ecopark Acht te tellen. Het grote aantal soorten en de forse aantallen waren stimulerend. We moeten wel rekening houden met een mogelijke achteruitgang. Het is gebruikelijk dat met name de eerste jaren na aanleg er explosies optreden. Als een park zich verder ontwikkelt kunnen de aantallen minder worden. Gezien de variatie in het terrein en het feit dat er in het beheer rekening wordt gehouden met de dierenwereld blijft het vast en zeker een aantrekkelijk leefgebied voor veel vlinders en libellen.
Zo kun je, zelfs in het stedelijk gebied, met eenvoudige middelen belangrijke natuurwaarden krijgen. Dat is goed voor de natuur, maar zeker ook voor de mensen die er gebruik van maken.

Literatuur
Albers, K. (1999). Ontwikkeling van natuur in Ecopark Acht. Ecologica, Eindhoven.
Veling, K. (1996). Globale inrichtingsschets 'ecopark acht'. De Vlinderstichting, Wageningen, rapportnr. VS 96.02.